

מקרא אני הדוש

ביאורים בפשוטו של מקרא

בטרם תבוא שנת הרעב – מדוע?

בין שני רעבון לזמן המבול לדין איסור פ"ר / בין צער העולם לשינוי ההנהגה מלמעלה / ביאור לשון רש"י על הנהגת יוסף שגולדו לו בניו לפני שנות הרעב וביאור גדר האיסור

“וליוסף יולד שני בנים, בטרם תבוא שנת הרעב, אשר ילדה לו אסנת וגו’” (פרשתנו מא, ג). ומפרש רש"י: **“בטרם תבוא שנת הרעב – מכאן שאסור לאדם לשמש ממתו בשני רעבון”**.

והנה, רש"י מפרש שאיסור זה למדים “מכאן” – מפסוק זה, אמנם במדרשי חז"ל (בירושלמי (תענית פ"א ה"ו) ובמדרש רבה (ב"ר פל"א, יב. פל"ד, ז)), מצינו שהביאו פסוק דידן כמקור, אך הוסיפו והביאו ראי' מוקדמת יותר, ממה שנאסר נח בעת המבול:

“כשנכנס לתיבה, נאסר לו פרי' ורבי'. הדא הוא דכתיב 'ובאת אל התיבה אתה ובניך' – לעצמך, 'ואשתך ונשי בניך' – לעצמן. כיון שיצא התיר לו, הדא הוא דכתיב 'צא מן התיבה אתה ואשתך בניך ונשי בניך' . . בשעה שאתה רואה חסרון בא בעולם – עשה אשתך גלמודה”.

ומשמע לכאורה, שתוכן האיסור הוא “שאינו בדין שכל העולם בצער – והוא בנחת ויעשה מה שלבו חפץ” (מלאכת הקודש על רש"י כאן). ולפי זה “שני רעבון” לאו דוקא, אלא הוא הדין לכל זמן שבו העולם שרוי בצער (וכן נפסק להלכה ברמ"א או"ח סי' רמ ס"ב, ד"הוא הדין בשאר צרות שהם כרעבון”).

ומעתה מובן ששתי הראיות מתאימות הן, גם מנח שנאסר בפרי' ורבי' בזמן המבול, וגם מיוסף שהקדים ללדת לפני “שנת הרעב”.

ברם, מזה שרש"י מדייק “מכאן שאסור לאדם כו' בשני רעבון” – מובן שלפי דרכו, דרך הפשוט, האיסור נלמד דוקא “מכאן” (מיוסף) ולא מנח (וזה גופא מה שנתכוון בהוספת התיבה “מכאן” – שישו"א מה שהיינו חושבים ללמוד זה ממקום אחר), וכדלקמן.

ב. ביאור הענין:

זה שנח נאסר לעסוק בפרי' ורבי' בתיבה, נכון גם לפי “פשוטו של מקרא” – כמו שכתוב (נח ז, ז): “ויבוא נח ובניו ואשתו ונשי בניו אתו אל התיבה מפני מי המבול”, ומפרש שם

לקראת שבת

ה

רש"י: "האנשים לבד והנשים לבד, לפי שנאסרו בתשמיש המטה" - ורש"י מבאר הטעם לאיסור זה: "מפני שהעולם שרוי בצער".

אך (בדרך הפשט) אין להשוות מה שהיא אצל נח למה שמצינו כאן אצל יוסף - כי:

אצל נח, הוא עצמו הי' "שרוי בצער". והיינו, שבדברי רש"י "שהעולם שרוי בצער" כוונתו (לא להיצורים שמחוץ להתיבה, שהם הרי נמחו ואינם במציאות כלל, אלא) ל"העולם" שניצל מהמבול ונמצא בתוך התיבה, שחייהם שם לא היו בריווח אלא "בצער", ונכללו בזה נח ובני משפחתו שהיו כולם "שרויים בצער" בהיותם סגורים בתוך התיבה.

ואם כן, מנח אפשר ללמוד רק שכאשר יש מצב בעולם של "צער", חל איסור זה על מי שנמצא בתוך ה"צער"; אבל אי אפשר ללמוד משם איסור בכללי לכל אדם לעשות כן "בשני רעבון" -

וזהו החידוש הנלמד מיוסף דוקא, שהוא לא הי' "שרוי בצער", שהרי אף בזמן הרעב הי' ליוסף כל צרכו ולא חסרה אצלו תבואה, ואף על פי כן נאסר בזה, מפני המצב של "שני רעבון" ששרר בעולם בכללותו (וראה גם במלאכת הקודש על רש"י כאן).

ג. והנה, מלשון רש"י "מכאן שאסור לאדם כו' בשני רעבון" - בשינוי גמור מלשונו בפרשת נח, ששם כתב "שנאסרו כו' מפני שהעולם שרוי בצער" - משמע שכוונתו לאיסור חדש לגמרי. והיינו, שאין הכוונה שמחמת צער הציבור צריך גם היחיד שאינו מצטער לשתף עצמו עמהם, אלא זהו גדר חדש ומיוחד הנובע מעצם הזמן של "שני רעבון".

ונראה לבאר, שאיסור זה אינו מחמת צער הבריות - אלא בהתאם לאופן ההנהגה מלמעלה:

כאשר ההנהגה מלמעלה היא באופן שיש "רעב" בעולם, והיינו שבעוד המצב הרגיל בעולם הוא ש"כל ימי הארץ זרע וקציר" . לא ישבותו" (נח ח, כב) - הרי עתה יש הנהגה שונה שהיא היפך ישובו של עולם;

ובכן, במצב כזה שבו ההנהגה מלמעלה אינה בסדר הרגיל של ישובו של עולם - נדרש האדם למטה לנהוג בהתאם לזה, ולכן אין לו לעסוק בזמן זה בישובו של עולם ובאופן של "פרו ורבו ומלאו את הארץ".

וזהו הטעם (בדרך הפשט) לאיסור זה "בשני רעבון", גם למי שאינו בצער וברעב (וכיוסף כאן, שהי' לו כל צרכו) - מכיון שהנהגת הקב"ה בזמן זה היא באופן של "רעב" דוקא.

[וכעין זה הוא במדרש תנחומא נח (יא. ועד"ז תנחומא באבער יז): "שלא יהא הקב"ה עוסק בחורבן העולם והוא בונה". ובמתנות כהונה לב"ר פל"א שם (בשם הרקנטי): "כיון שהקב"ה מתעסק בחורבן העולם - לא יתעסק האדם ביישובו".

אמנם שם מבואר דבר זה (גם) לגבי האיסור של נח לשמש בתיבה, ואילו לפי רש"י (בדרך הפשט) זה מתאים דוקא לגבי יוסף ולא לגבי נח, וכדלקמן בפנים].

ד. אך לפי זה יש להקשות - לאידך גיסא:

לקראת שבת

לאחר שלמידים אנו "מכאן" (לשיטת רש"י) שיש איסור עצמי לעסוק בפרי' ורבי', בזמן שההנהגה מלמעלה היא באופן של היפך ישובו של עולם – מדוע לא נפרש כן גם לגבי נח? כלומר: מדוע לגבי נח תלה רש"י את האיסור בזה "שהעולם שרוי בצער", צער הבריות, ולא פירש שהוא מפני שבעת ההיא – זמן המבול – היתה ההנהגה מלמעלה באופן של "חורבן", ולכן נאסר נח לעסוק בבנין ובפרי' ורבי'?

אך יש לחלק בפשיטות, שהמבול אינו דומה לסתם "שני רעבון", מכיון שהמבול בא (באופן ברור וגלוי) בתורת עונש לדור המבול שהשחית דרכו –

ומעתה, המבול אינו מוכיח שהזמן דורש "הפסקה" בבנין העולם בכלל, ואדרבה: כאשר רואים שמי שהשחית דרכו נענש ונאבד מן העולם, מתבקש הדבר שהצדיקים שנתרו בעולם וסיפו אומץ ב"בנין" עולם מתוקן כדבעי מתוך הטבת דרך (וראה רש"י בראשית ד, כד-כה).

ולכן שם פירש רש"י שהאיסור לא הי' מחמת עצם הזמן (וההנהגה מלמעלה), אלא מפני שבפועל "העולם שרוי בצער", כולל נח ובניו עצמם (וכנ"ל ס"ב).

ה. והנה לפי כל הנ"ל, יש להוסיף ביאור בלשון הכתוב כאן – "וליוסף יוֹדֵד שני בנים בטרם תבוא שנת הרעב":

לכאורה, האיסור הוא בעצם המעשה "בשני רעבון" (ובפשטות הוא משום שיש בזה תענוג ואינו ראוי כשהעולם בצער. וראה דברי דוד על רש"י כאן);

אמנם בלשון הכתוב מודגש שההולדה של בני יוסף היתה "בטרם תבוא שנת הרעב", והיינו, שיוסף התאים את הדברים יותר מתשעה חדשים לפני התחלת הרעב, באופן שגם הלידה עצמה היתה בשנים כתיקונן.

ולפי דרכנו, מובן הדבר היטב:

כיון שטעם האיסור הוא משום שההנהגה מלמעלה מוכיחה שאין זמן ה"רעב" מתאים לעסוק בפרי' ורבי' וכישובו של עולם – מובן שהדברים אמורים (לא רק בנוגע למעשה הזיווג, אלא) גם בנוגע לעצם ההולדה, שאינו מתאים שיוולדו הילדים בזמן זה.

[אלא שבפועל הי' שייך דבר זה דוקא ביוסף, שהוא ידע בבירור על כך שעומדים להגיע "שני רעבון", ויכול הי' להקדים יותר מתשעה חדשים קודם לכן כדי שתהי' הלידה לפני שיתחיל הרעב];

ואילו לדורות, באנשים כערכנו שאין אנו יכולים לדעת מראש ככגון דא – האיסור מתחיל רק לאחר שהגיעו בפועל ה"שני רעבון", וקודם לכן אין להימנע מפרי' ורבי' על סמך חששות בעלמא, כפשוטו].

ויש להוסיף ולציין, שביאור זה בשיטת רש"י בדרך הפשט מתאים הוא להמבואר בענין זה בתורת הסוד – בספר הזהר בפרשתנו (רד, א), וראה בהמבואר בלקוטי לוי יצחק לשם (לקוטי לוי"צ לזהר ח"א ע' קפד-ה; לזהר ח"ב ע' מח). ועוד יש להאריך בכל זה, ויתבאר בעז"ה בגליון הבא (לש"פ ויגש הבעל"ט).